

Vrienden In Flanders Fields Museum

Driemaandelijks nieuwsbrief
Afzendadres: Documentatiecentrum,
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
Afgiftekantoor 8900 Ieper 1 - P3A9021

België - Belgique
P.B.
8900 Ieper 1
BC 6308

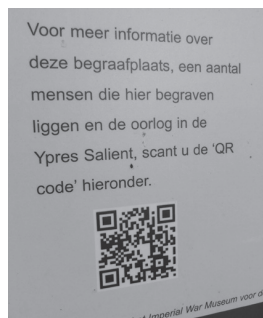
VIFF *flash*

SEPTEMBER – OKTOBER – NOVEMBER 2011

40.1

REDACTIONEEL: OP LOCATIE.

Omtrent VC, MC, RAMC en... QR.

Eindelijk! Een zonnige augustusnamiddag. De zomer van 2011 lijkt verdacht veel op die van 1917...

Enkele dagen geleden bezocht ik de vrij nieuwe site www.1914.org, gelanceerd door het Imperial War Museum London. De webstek is een onderdeel van het programma dat het museum heeft opgezet om de 100ste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog te herdenken. Een bericht prikkelde mijn nieuwsgierigheid: "A smart new way to learn about those who died in war". Dit moest wel te maken hebben met nieuwe technologie.

De organisatie die instaat voor het onderhoud van de militaire begraafplaatsen van de Commonwealth-leden plaatste bij 2 Belgische begraafplaatsen panelen waarop een "QR-code" is aangebracht (QR = Quick Response). Met behulp van een smartphone kun je die code scannen en word je verbonden met een website die gewijd is aan de dodenakker. Eén van die plaatsen is Brandhoek New Military Cemetery te Vlamertinge.

Ik beklim mijn stalen ros en trotseer de venijnige noordenwind. Fiets stalen en meteen mijn mobieltje op het QR-plaatje richten! Helaas, er verschijnt een foutmelding. Vloeken is helemaal niet aangewezen op deze heilige grond dus troost ik mij met de gedachte dat dit echt niet het einde van de wereld kon zijn en slenter over het gras tussen de zerkjes.

Brandhoek New Military Cemetery heeft voor de Vrienden een toch wel bijzondere betekenis. Het is hier dat we op 4 augustus 2003 één van de eerste intieme herdenkingen hielden voor kapitein-dokter Noel Godfrey Chavasse (Royal Army Medical Corps). Later volgde te Poperinge een Remembrance voor Staff Nurse Nellie Spindler die in deze buurt om het leven kwam.

Thuis slaag ik erin om de foutmelding te omzeilen en kom ik toch nog terecht op de speciale website voor de begraafplaats. De waarschuwing op het paneel dat er verbindingskosten verbonden zijn aan het gebruik van de QR-code is zeker op zijn plaats. Er is te veel uitleg over de belangrijkste begraven personen, over de architect, omtrent de medische verzorging aan het front en het Victoria Cross. Een geluidsbestandje van 100 seconden vertelt ons hoe Nellie Spindler aan haar einde kwam.

Het lijkt me dus eerder een gadget-toepassing. Met wat beetje zoekwerk vind je vóór je bezoek voldoende informatie over de begraafplaats en kan je je tijd nuttiger gebruiken om even te mediteren bij en over de jongens.

Kleine website gewijd aan de begraafplaats te Vlamertinge: www.cwgc.org/demo/brand/index.htm . Voor de begraafplaats te Ploegsteert (Hyde Park Corner -Royal Berks- Cemetery): www.cwgc.org/demo/hyde/index.htm .

Patrick Bracke

<u>Redactie</u>	Patrick Bracke, patrick.bracke@gmail.com
<u>Verantw. uitgever</u>	Gilbert Ossieur, gilbert.ossieur@skynet.be Wieltje 11, 8900 Ieper
<u>Bijdragen</u>	Patrick Boone, patrick.boone@telenet.be Frans Driesen, driesen.hugo@fulladsl.be Koen Lagae, koen.lagae@pandora.be Freddy Rottey, frottey@yahoo.com Chris Spriet, cspriet@gmail.com
<u>Vorm</u>	B.AD

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun tekst. Voor gehele of gedeeltelijke overname is toestemming van de auteur vereist.

Deadline voor volgende aflevering: 4 NOVEMBER 2011.
Mail uw bijdrage naar flash@vriendeniff.be.

Postadres VIFF: Documentatiecentrum
Janseniusstraat 9, B-8900 Ieper
057 / 23 94 50

www.vriendeniff.be
info@vriendeniff.be

Inkom “Hotel Britannia”, Portland Street, Manchester.

© 2011, Diederik Vandenbilcke, diederik.vandenbilcke@telenet.be

VOORUITBLIK / KORT

14 september 2011: Laatste openingsdag van het Kenniscentrum in de Janseniusstraat te Ieper. Vanaf 4 juni 2012 vinden we de medewerkers in de Lakenhallen.

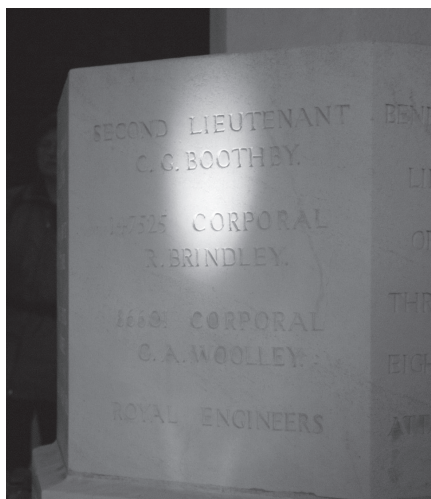
13 november 2011: Feestelijke afsluiter van het “oude” In Flanders Fields Museum. Lakenhallen.

Aan de overzijde van de bronzen soldaat (ontwerp: Charles Sargeant Jagger) is een marmeren gedenkplaat aangebracht waarop de namen staan van de gesneuvelde werknemers van het voormalige warehouse S & J Watts dat in het gebouw was ondergebracht.

“To the enduring memory of those members of the staff of S & J Watts & Co. who laid down their lives for their King and country in the cause of truth, justice and freedom during the Great War. Their name liveth for evermore.”

Vriendenavond 18 juni 2011:

“Geoffrey Boothby & Edith Ainscow. Een liefdesrelatie in brieven tijdens de Eerste Wereldoorlog.”

Straks is het honderd jaar geleden dat dappere mannen een Grote oorlog uitvochten. Het is inmiddels al zo lang geleden dat ik stilaan begin te denken dat alles er over gekend moet zijn. Niets is echter minder waar. Zo ontdekte ik in elk geval toen ik had deelgenomen aan de vriendenavond van 18 juni laatstleden. Dries Chaerle bracht er op een hem eigen aandoenlijke manier de concertvertelling *Where is My Boy Tonight?* opgevoerd met liedjes uit deze periode. Hij werd daarbij aan de piano begeleid door de muzikale duizendpoot Frank Verdrú.

Het verhaal gaat als volgt. Begin jaren negentig na het overlijden van zijn ouders, ruimt Arthur Stockwin het ouderlijk huis op om het klaar te maken voor verkoop. Er was geen centrale verwarming, de plafonds in sommige kamers kwamen naar beneden, overal zaten spinnenwebben en de zitkamer zat vol brandgaten van zijn vaders pijp. Het was nog hetzelfde huis waarin zijn ouders zesenvijftig jaar daarvoor, waren gaan wonen. Er komen afvalcontainers aan te pas want geen van zijn ouders was ooit op het idee gekomen iets weg te gooien. Onder één van de bedden staat een houten kist die op slot is. Het kost veel tijd maar uiteindelijk vindt Arthur de juiste sleutel. Het blijkt zijn moeders schatkist te zijn die tot Arthurs eigen verbazing gevuld is met brieven en papieren.

In één ruk leest hij ze allemaal uit. De brieven vertellen het verhaal van zijn moeder Edith Ainscow, toen zeventien, die een zekere

Geoffrey Boothby leerde kennen net toen deze laatste in 1915 naar zijn opleidingskamp in Dorset moest vertrekken. Tot zijn inlijving hadden ze in totaal vier, niet eens volledige, dagen in elkaars gezelschap doorgebracht. Arthur ontdekt plots dat de wereld helemaal niet in elkaar zit zoals hij altijd had gedacht. In tientallen brieven ontluikt namelijk een oprechte liefde met die verdomde oorlog als absolute spelbreker. De brieven laten Geoffrey dromen, ze schilderen een beeld van een warm en koesterend onthaal. De brieven zijn nu eens voorzichtig grappig, dan weer optimistisch, mild en sympathiek. “Ik had in de verste verte geen idee dat mijn moeder op zo jeugdige leeftijd zo een tragische relatie had gehad”, schrijft Arthur later.

Het is opvallend dat de brieven verwachtingen wekten en dat was waarschijnlijk voor Geoffrey die deel uitmaakte van een regiment dat tunnels groef onder de vijandelijke linies, het belangrijkste. De sfeer van onderdrukte, angstige hoop is dikwijls tastbaar. Op 4 mei 1916 schrijft Edith wat later haar laatste brief zou blijken: “Ik kan nog niet echt geloven dat je komt, maar ik hoop en hoop en hoop. Wees alsjeblieft nog een week voorzichtig ...” Voor Edith, en voor miljoenen met haar, bleef er alleen het wachten, de pijnlijke spanning en de immer aanwezige angst voor slecht nieuws. Halfweg 1916 stopt de brievenstroom. Een ijsskoude mededeling van het Ministerie van Oorlog maakt een abrupt einde aan de brievenliefde: Second Luitenant Boothby sneuvelt bij Bellewaerde door een vijandelijke ondergrondse ontploffing. Zijn lichaam zal bovendien nooit geborgen worden.

Arthur Stockwin weet dat deze bijna complete liefdescorrespondentie niet voor publicatie bestemd was. Hoewel het zelfs nu nog knaagt aan zijn geweten beslist hij toch de liefdesbrieven integraal weer te geven in zijn boek *Thirty-odd feet below Belgium, an affair in letters in the Great War*. Omdat complete correspondenties tussen soldaten en geliefden nauwelijks bewaard zijn gebleven, is dit boek om deze reden alleen al, uitzonderlijk.

Hij beperkt zich uiteraard niet enkel tot de brieven. Zo herinnert Arthur zich dat zijn moeder hem een paar maal meenam naar een

zeer oude dame. Op de schoorsteenmantel in haar zitkamer stond een zwarte metalen gedenkplaat ter herdenking van een in de Eerste Wereldoorlog gesneuvelde soldaat. Die soldaat was de zoon van die oude vrouw en de naam die op de gedenkplaat stond was Geoffrey Boothby. Arthur herinnert zich dat hij zijn moeder daarover aansprak. Ze vertelde hem enkel dat mevrouw Boothby zo treurig was omdat ze haar zoon verloren had. Dat was alles wat Edith er ooit over heeft gezegd. Pas toen Arthur het hele verhaal kende, lang na haar dood dus, realiseert hij zich ten volle waarom ze altijd zo ontroerd was als ze de Last Post hoorde.

Uit het Oorlogsdagboek van de 177ste Tunnelling Company blijkt dat Geoffrey Boothby een aantal meters zuidelijk van het Cross of Sacrifice van R.E. Grave, Railway Wood te Zillebeke ligt, tien meter onder de leperse klei. “Ik twijfel er geen moment aan dat Ediths foto zich daar ook bevindt, in de zak van zijn uniform, het dichtst bij zijn hart”, schrijft Peter Barton in het voorwoord van Arthurs boek. De Vrienden van het In Flanders Fields Museum, ontroerd door dit liefdesverhaal zonder happy end hielden er na de concertvertelling en een korte avondwandeling, een ingetogen *remembrance*.

Ik stond de volgende maandag bij openingstijd aan de bibliotheek en ben er de Nederlandstalige versie van Arthurs boek *Een liefde in brieven* gaan ontlenuen. Net als Ediths zoon de brieven in één ruk heeft gelezen, heb ik het boek verslonden. Alles over die waanzinnige oorlog is nog niet gekend.

Patrick Boone

Armand, Richard en Bruno

Kilo, Jefke van de Smissen, Jef van den Boer, de Lamme, Sofie, Keuj, Coenen, Sarre, de Vette, Timmer, Stuypens, 't Konijnke, Jef van de Meulen.

Net zoals andere dorpen was Kapellen rijk aan cafés. In de Groenstraat had je “bij Felke”, het café van Felix Coeckelberghs en zijn vrouw Marie Leonie Claes. Een goede pint schenken was een mooie bijverdienste op de boerderij. De mensen hadden geen tv en er was nog niet zoveel te doen, dus gingen ze kaarten of pietjesbak spelen. In oktober 1894 kreeg “Felke” er een vaste klant bij: François Armand, al gauw afgekort tot Armand.

Het was goed leven voor de zowat 850 inwoners van het landelijke Kapellen, zeker voor kinderen. Al van in 1835 was er een lagere gemeenteschool. Armand en zijn broers en zussen leerden er rekenen, lezen, schrijven, iets wat veel kinderen in het arme Vlaanderen van toen nog niet kenden. Maar hun grootste leerschool, dat waren de velden

en de weiden. Armand hielp mee op de boerderij. En hij had geluk. Zowel in 1907 als in 1913, de jaren waarin het Belgische leger hervormd werd, ontsnapte hij aan de legerdienst. Een moord in een ver land maakte een einde aan dit mooie bestaan.

In de nacht van 4 augustus 1914 trokken Duitse soldaten massaal de grens over. Het neutrale België was in oorlog en zou zich verweren. Bij Luik, bij Namen, maar ook langs de Gete moesten de Duitsers tegengehouden worden. Het verhaal is genoegzaam bekend: het Belgische leger was geen partij voor de Duitse overmacht. De “overwinningen” waren amper speldenprikken. Zo ook de Slag der Zilveren Helmen bij Halen op 12 augustus. Een week later braken de Duitse troepen de Belgische weerstand bij Neerlinter en Houtem. Tientallen dorpelingen namen hun hebben en houden bijeen en vluchtten hun huizen uit. De pastoor van Zuurbemde zag het allemaal gebeuren.

Dinsdag 18 augustus alreeds in den voormiddag kwamen vluchtelingen uit Geetbets – Ransberg – Hoeleden en andere dorpen ons verwittigen dat hunne huis onveilig werd, en tal van parochianen met voituur of kar verlieten hun woning, meenemende wat zij zoal konden. In dezelfde namiddag trekken duizenden troepen langs de Hoeledense steenweg, naar de richting van Glabbeek.

De stroom van mensen zorgde voor paniek in de omliggende dorpen. Pastoor Ponsaerts van Glabbeek zag de vluchtelingen voorbijkomen:

't was een doortrekken van mans, vrouwen, kindren, d'een te voet d'ander met kar, met wagen, peerden, koeien alle soorten van gespan, alles was in de mars.

De Grote Wacht op de Tiensesteenweg werd verlaten. De Belgische troepen trokken zich in sneltempo terug richting Leuven en Aarschot, de kleine Brabantse dorpen aan hun lot overlatend. Onderwijzer Jozef Sciot was

op de vlucht geslagen en beschreef later wat hij zag van op een hoogte bij Kerkom:

... heel de einder donkerrood gekleurd door de gloed van brandende dorpen. Het was één grote vuurboog, die vertrok in het zuiden en bijna ononderbroken doorliep, over het oosten, naar het westen toe. Het brandde te Hoegaarden, Kumtich en in de omgeving van Tienen: Roosbeek, Op- en Neerlinter, Drieslinter, Bunsbeek, Budingen, Kapellen, Hakendover en Halle-Booienhoven.

De 75 jaar oude pastoor van Kapellen, Henri Van den Maegdenbergh, noteerde later met een bijna boekhoudkundige precisie wat er op 18 augustus in zijn parochie gebeurde:

De invallende duitsche soldaten hebben te Capellen den 18 augustus rond 8 ure 's avonds Ernest Arnauts, ..., te Glabbeek wonende, in den boomgaard van Bruno Oversteyns, doodgeschoten. Hij was van Glabbeek naar Capellen gevlucht, menende hier in veiligheid te zijn. Zoo werd ook Bertilia Rondas van Suerbempde bij Theophile Schotsmans in den hof doodgeschoten. Zij was insgelijks gevlucht voor de duitsche soldaten. Eene jonge dochter van Miscom hierwaerts gevlucht, is nabij het huis van Remi Vanwinckle geschoten en gekwetscht geweest. Zij sukkelde dan voort naar Miscom op, werd door personen van Miscom herkend die haar voort hielpen. Te Suerbempde op den berg moesten ze haar in een huis binnendragen en ze stierf kort daarna.

De betreurde doden waren allemaal vluchtelingen. Maar de inwoners van Kapellen werden geenszins gespaard. Richard Simons, Emiel Claes, Norbertus Nijs, Gustaaf Trompet, de familie Vanhellemont, Theophiel Schotsmans en Joseph Hermans verloren huis, kleren, meubels, schuren, stallen, vee, stro en graan, landbouwgerief door kogels, granaten en brandstichting. Gustaaf Trompet was niet thuis. Hij was in Aarschot in het fruit gaan

werken en werd daar de volgende dag gedood. De windmolen van Anastasia Vanderstukken werd zo grondig vernietigd, aldus pastoor Van den Maegdenbergh, "dat er slechts de teerlingen waarop hij gebouwd was van te vinden zijn." De totale schade door de brand schatte de pastoor op 53.438 Belgische franken. Maar dat was niet alles:

Buiten de schade ... veroorzaakt door den brand ... hebben de duitsche troepen tijdens hun doortocht nog groote schade gedaan in de gemeente Capellen zoo als 2 koeien doodgeschoten, 4 paarden, een rijtuig en 2 runden medegenomen, en vele andere zaken, in het bijzonder eetwaren aangeslagen, voornamelijk in de huizen waar de inwoners gaan vluchten waren.

De volgende dag sloeg het geweld nog heviger toe in Attenrode en Wever.

Het dorp was in rouw, de schrik was overweldigend. Later kwamen de Duitsers terug om leveringen van vee en aardappelen te eisen. Toen de Duitsers tegen het einde van het jaar jonge mannen opeisten, vluchtten velen de bossen in. Net zoals vele pastoors, liet Henri Van den Maegdenbergh zich niet intimideren. Begin 1916 las hij de door de Duitsers verboden brief aan de bevolking van Kardinaal Mercier voor. Wanneer hij Duits bezoek kreeg, was hij voorbereid.

De brief is afgelezen geweest den 1 januari in de beide missen; ook den zondag 3 januari in beide missen. Ruim de helft des briefs voorgelezen zijnde werd hij daags voor Drij Koningen, den 5 januari door eenen afgezant van den duitschen Kommandant van Diest afgehaald. In het vooruitzicht van die afhaling heb ik het onafgelezen deel des briefs grootendeels afgeschreven, dan dit deel zoo goed mogelijk van buiten geleerd, en op Drij Koningen dag en zondag den 10 Januari in beide missen aan de parochianen mondelings in twee deelen medegeleed.

Net zoals vele jongens, stond Armand Coeckelberghs voor een verscheurende keuze: thuisblijven en het risico lopen om weggevoerd te worden of gehoor geven aan de oproep van Kerk en koning en via Nederland, Engeland en Frankrijk naar het front trekken. Ergens eind januari is hij vertrokken, samen met buurlingen Richard Christiaens en de één jaar oudere Bruno De Herdt. Vader Felix was er niet gerust in en reisde met de jongens mee in de richting van de Nederlandse grens. Moeder Christiaens offerde haar trouwring in Scherpenheuvel.

De tocht was niet zonder gevaar. Vrij reizen door het land mocht niet zomaar en jonge mannen die noordwaarts trokken, waren meteen verdacht. De grens met Nederland werd stevig bewaakt. Sommige Duitse wachtposten lieten zich omkopen, maar de meesten waren onverbiddelijk. Er waren jongens die zich in een zak lieten inpakken en over de grens voeren. Andere jongens lieten zich waar het kon meedrijven met het water. Wie niet kon zwemmen werd met een touw naar de andere kant getrokken. In totaal zullen ongeveer 32.000 mannen via deze lange omweg het front bereiken.

Op 1 februari meldde Armand, Richard en Bruno zich op het Belgische consulaat in Breda voor een laissez passer om zich via Engeland naar Frankrijk te begeven. Vanaf dan ging het iets makkelijker. Met de trein naar zee en meteen naar de overkant. Richard vertelde later dat ze op de boot vreselijk ziek waren geweest. Op 2 februari kregen ze van het Britse consulaat een visum voor het Verenigd Koninkrijk. Bij aankomst in Calais op 6 februari werden de krijgswetten voorgelezen en tekenden ze als vrijwilliger pour la durée de la guerre. Bruno werd bij het eerste regiment ingelijfd, Armand en Richard gingen naar het dertiende. Toch scheidde hun wegen niet meteen. Net zo min als vele honderden vrijwilligers, had geen van de drie kameraden ooit geleerd om een wapen

te hanteren. In een sneltempo had het Belgische leger instructiecentra opgericht. De jongens uit Kapellen werden voor een opleiding naar het Normandische Fécamp gestuurd. De rekruten werden gelogeed bij mensen thuis, in scholen, overdekte markten, verlaten schuren, parochiezalen en inderhaast opgetrokken barakken. In februari was het koud en vochtig; wie zichzelf warm wilde houden, moest op zoektocht naar brandhout. De goedhartige inwoners van Fécamp zullen het geweten hebben. Zelfs de kiosk moest eraan geloven.

Begin 1915 kreeg de organisatie van deze centra stilaan vorm maar de getuigenissen leren ons dat er van een echte wapenopleiding nog lang geen sprake was. De rekruten ontbrak het aan alles, schreef een inspecteur generaal van het leger,

Velen van hen komen aan in burgerlijke kleren, compleet haveloos, koud en verkramp, zonder vers goed en met versleten schoenen. Anderen waren in werkkledij en met klompen.

De enkelingen die in een militair depot een uitrusting hadden ontvangen, waren amper beter af: geen jas, geen pet, geen bottinnen. De rest allemaal gebruikte kledingstukken.

Kempenaar Jan Vermeiren arriveerde net als onze jongens begin februari in Frankrijk. "Nood breekt wet", moet hij duidelijk gedacht hebben:

Er moest iets op gevonden worden om deftig te kunnen eten. Wij hadden wel

een beetje geld, doch hoe lang ging de oorlog duren en wanneer zouden gamellen en eetgerij komen? Daarom besloten wij er iets aan te doen, maar wat? Op een avond ging ik met de mannen ... eten in een restaurantje. Als wij gegeten hadden en betaald, stak ieder zijn vork, mes en eetlepel op zak en weg waren wij. Wij slenterden nog wat rond in het dorp en zagen nabij de school een winkel die zijn waren op straat had uitgesteld. Er stonden aarden bollen bij. Als wij ieder zo een bol hadden, waren wij gered. Wij gingen achter elkaar het voetpad over en ieder nam een aarden bol, zo eenvoudig was dat. De volgende morgen vroegen de andere soldaten waar die bollen te koop waren. Wij verwezen hen naar die winkel. En of ze daar zaken deden! Wij meenden dat die mensen dik vergoed waren door de reclame die wij maakten.

Overigens ontbrak het niet enkel aan kleren of eetgerief. Ook wapens kregen de rekruten nauwelijks. Mon Lieutenant, klaagde een commandant,

Er zijn zestig rekruten die niet aan de oefeningen kunnen deelnemen omdat ze geen schoenen hebben. Ze blijven in de kazerne voor corvée. Zij die meedoen aan de oefeningen hebben geen wapen en geen uniform. Toch vervullen ze heel toegewijd hun opdracht tijdens patrouilles of wanneer ze op wacht staan.

Wanneer er 300 geweren ... arriveren, kan de vreugde niet op. De soldaten wriemelden van ongeduld voor de karren

met wapens. Het eerste peleton en een deel van het tweede kregen een Mauser. De rest moest het stellen met een Lebel.

De lofbetuigingen vanwege officieren aan de toegewijde soldaten kunnen we beter met een korrel zout nemen. Paul Ricour, een jongeman uit de Westhoek, klaagde later over zijn opleiding. Wat moeten we leren, vroeg hij zich af? Salueren en marcheren. Veel respect had hij niet voor de officieren die wilden tonen dat ze een hogere rang hadden of "schreewden gelijk een stier". Maar wat konden ze doen met ons, voegde hij er lachend aan toe,

We waren jong. We hielden de zot met die mannen. We kregen wel vier dagen alhier en vier dagen aldaar, maar we hebben wel gezien dat dat niet hielp. Ten langen leste, als ze een keer zagen, dat 't niet ging met de gewone straffen die ze gaven in vredestijd, met de discipline van de kazernes, hebben ze het moeten anders doen en een beetje meegaande zijn. En dan ging het.

Ondanks alles verbeterde de toestand in de lente van 1915 zienderogen. Meer en meer jongens kregen een eigen wapen en een haverzak. Nog in 1915 werden het kaki uniform en de helm ingevoerd.

Wordt vervolgd.

Koen Lagae

HET IFFM SLUIT TIJDELIJK ZIJN DEUREN

Op 13 november 2011 sluit het oude museum definitief zijn deuren om volgend jaar plaats te ruimen voor een splinternieuw. We hadden gedacht om in dit kader iets speciaals te organiseren voor de Vrienden. Zo zullen we een verkoop organiseren van boeken die in meerdere exemplaren aanwezig zijn in het Kenniscentrum. De Vrienden zullen hierbij een voorkeursbehandeling genieten.

Bovendien plannen we een speciaal geleid bezoek aan het museum waarbij we o.a. op een vijftal plaatsen zullen stilaan waar ons iemand een boeiend verhaal zal brengen rond een bepaald object uit het museum, een impressie of een gebeuren uit die waanzinnige oorlog. Bent u die iemand om dit boeiend verhaal te brengen? Aarzel dan niet om ons te contacteren: info@vriendeniff.be of contacteer Patrick Boone, secretaris (tel. 057 22 71 70).

LEVENSVERRHAAL VAN MILICIEN

Frans DRIESEN

Frans Driesen zag het levenslicht op woensdag 18 juni 1893 als eerste kind van Joannes Driesen en Catharina Mennes. Zijn vader was afkomstig van Antwerpen en zijn moeder van Hoboken. Hij kreeg nog een broertje met dezelfde voornamen en enkele jaren later een zusje Maria-Louisa. Door een spijtig voorval sterft zijn zusje Maria-Louisa. Hij had per ongeluk de wieg omvergeduwd!

Ik dans met haar en ze zegt me dat ze niet meer 'vrijt'.

Terug in de kazerne, krijg ik een briefje met een 'portretje' van haar. Nog later komt ze met haar vader op bezoek.

Ik krijg van mijn overste verlof om met haar en haar vader een pintje te gaan drinken.

De oorlogsdreiging is ondertussen reeds begonnen en we krijgen het bevel naar de brug van Hemiksem te gaan. Ik wil mijn ouders en mijn lief nog een keertje zien en in Hemiksem aangekomen vraag ik de sergeant enkele uurtjes vrijaf. Want de gemeente Hoboken ligt naast Hemiksem. Dus het was op wandelafstand. De sergeant bedank ik met een gestroopt konijntje omdat ik misschien voor de laatste keer mijn lief en mijn ouders nog zag!

De oorlog gaat verder en Antwerpen wordt bedreigd. We moeten de brug van Hemiksem afbreken. Ze bestaat uit twee delen en ieder deel moet naar Antwerpen afdrijven. Ik moet met het eerste ponton mee. Maar ik ging me eerst verschonen in een café. Als ik terug kwam, was het eerste ponton al vertrokken, ik moest dus met het tweede ponton mee. Daar aangekomen laten we de pontons zinken, evenals de schepen die voor de kade liggen. Mijn ouders hadden gezegd dat ze naar Engeland wilden vluchten via Nederland. Daar kwam ik ze toevallig tegen aan Hangar 1. Er werden al

Antwerpenaren overgezet naar de linkeroever, bang omdat de Duitsers in aantocht zijn. En de Antwerpenaren steken de Schelde over op pontons van het Belgisch leger.

In Bazel gaan we aan land, wij gaan naar een café om iets te eten, en wij overnachten in een schuur. 's Morgens gingen wij weeral eten in het café, ik werd als laatste bediend.

En als ik terug ging naar de schuur waren de legermakers al weg. Ik trachtte hen in te halen, maar nam de verkeerde weg en kwam in de stad Sint-Niklaas terecht.

Daar staat een trein klaar om vluchtelingen naar Nederland te brengen. Ik stap op.

In Klinge doet een officier teken van op het perron om uit te stappen. Ik vertik het. In Terneuzen moet iedereen van de trein. Daar er Duitsers worden gesignaleerd ga ik met andere soldaten de wacht houden bij de grens. De Duitsers blijken echter Engelsen. Men deelt mij in bij vluchtelingen uit Mechelen. Ik ben nog altijd zwaar bewapend. Te voet gaat het naar Hulst. Als gewapende soldaat mag ik Hulst niet in.

Bij een boer begraaf ik mijn wapens, mijn munitie en uniform. Enkele vluchtelingen bezorgen mij klederen. In Hulst beleef ik de verrassing van mijn leven. Wie zie ik er? Mijn ouders, mijn lief en haar ouders.

Frans Driesen zag het levenslicht op woensdag 18 juni 1893 als eerste kind van Joannes Driesen en Catharina Mennes. Zijn vader was afkomstig van Antwerpen en zijn moeder van Hoboken. Hij kreeg nog een broertje met dezelfde voornamen en enkele jaren later een zusje Maria-Louisa. Door een spijtig voorval sterft zijn zusje Maria-Louisa. Hij had per ongeluk de wieg omvergeduwd!

Korte tijd na onze verloving word ik opgeroepen. Ik ben van klas 1913 (15.09.1913) stamnummer 31734 en word ingedeeld bij de 'pontonniers' (Genie 'Hoofd van Vlaanderen') aan het gekende Sint-Annastrand van Antwerpen. Ik geef mijn lief een kaartje waarmee ik 'Trouw en Liefde' beloof. Na een tijdje hoor ik niets meer van haar. Ze heeft een andere vrijer. Tijdens een pompiersfeest in café Rodenbach te Hoboken, kom ik ze terug tegen.

Op de gemeentplaats in Hulst worden klederen voor de vluchtelingen op een hoop gesmeten. Iedereen haalt er uit wat hem past. Ik neem een piottenvest, voel mij weer soldaat. Mijn ouders kunnen naar Engeland vertrekken, mijn lief gaat naar Amsterdam. En ik word ingedeeld bij een groep andere soldaten die naar het Kamp van Harderwijk moeten. Ik word aldaar geïnterneerd op 10 oktober 1914. Het kamp is nog niet af en wij slapen met zessen in een tent. Ons bed is een hoop stro. Naast mij ligt een Vlaams sprekende Waalse stroper. Wegens mijn vest krijg ik de naam piot. De barakken worden gebouwd en met dezelfde zes trek ik nummer 16 in. Wij krijgen een slaapzak en een deken. Aan ons bed is een kastje waar we ons eetgerei in kunnen opbergen. Veel is er in het kamp niet te doen en samen

met mijn vriend de stroper maak ik van lege sigarenkistjes sierdozen. Maar het kamp wordt verder uitgebouwd, zelfs met een bibliotheek en er verschijnt een kamptijdschrift (met een Vlaamse en een Waalse redactie). Mijn lief komt op bezoek in het kamp, ik mag het kamp verlaten met een gewapende wacht.

Daar ik traceerder van beroep ben, moet ik gaan werken op scheepswerven in Dordrecht en Papendrecht. In deze laatste moeten wij slapen in houten barakken. Nadien worden wij vrijgelaten. Ik trouw te Papendrecht met mijn lief Eliza Dussen op 4 augustus 1916. Het jaar daarna krijgen we een zoon, Felix, geboren op 17 augustus 1917. De oorlog loopt ten einde en ik word vrijgelaten op 15 december 1919. Op 20 december 1919 vertrekken we naar Hoboken (provincie Antwerpen). Ik ga opnieuw bij mijn vorige werkgever in de ketelmakerij werken. Later werk ik op de Cockerill te Hoboken als traceerder.

Bron: familiegeschiedenis Frans Driesen en bewerkt door zijn kleinzoon Hugo Driesen.

Hugo Driesen

De kinderen van Frans Driesen

Felix, °Papendrecht 17.08.1917, ongehuwd.
 Jeanne, °Hoboken 05.07.1919, gasthuiszuster.
 Jan, °Hoboken 24.08.1920, + Dresden (DL) 29.07.1941.
 August, °Hoboken 22.07.1922.
 Bertha, °Hoboken 11.06.1925.
 Joanna, °Hoboken 09.11.1928, gasthuiszuster, +Antwerpen 05.03.2005.
 Maria, °Hoboken 03.06.1931.
 Karel, °Hoboken 13.04.1934.

De echtgenote van Frans sterft aan een ziekte te Hoboken op 20 maart 1962. Frans Driesen overlijdt te Hoboken op 10.12.1981.

DE MAATSTAF

Veel meer dan aan de rechten en medicijnen die hij studeerde, raakte Rudolf Binding (1867-1938) aan het schrijven en de paardenrennen verslingerd. In de Wereldoorlog was hij aanvankelijk als ritmeester en vervolgens stafofficier aan de slag. In 1925 verscheen zijn op dagboeken berustende werk *Aus dem Kriege*, dat frappeert door een realistische tot visionaire inhoud en een opmerkelijk licht werpt op de oorlogservaring in onze gewesten (Oostende, Brugge, Lichtervelde, Gits, Vijfwege, Passendale,...) gezien door Duitse ogen. Zoals velen in zijn tijd was Binding nationalistisch gezind; zijn oorlogservaringen ademen offervaardigheid en een onmiskenbaar mannelijk-soldateske geest. Hij liet zich allengs ook willig voor de nationaalsocialistische kar spannen, al nam hij achteraf gas terug en maakte hij voor Hitlers straatgeteisem enig wellicht cosmetisch bedoeld voorbehoud.

Desondanks blijft Bindings *Dies war das Maß (Gesammelte Kriegsdichtungen und Tagebücher)* ook vandaag overeind. A-typisch, ook voor zijn eigen doen, zijn de gedichten, zeker voor wie weet dat het gros ervan dateert uit de aanvangsfase van de oorlog. Merkwaardig afwezig blijven de gebruikelijke heroïek en zelfopoffering. In plaats daarvan domineert een gruwzaamheid die apocalyptisch aandoet, en de slag of slacht(ing) wekt vooral weerzin. De mens die the (war) zone betreedt, moet als bij Dante alle hoop maar beter laten varen. De oorlog, als fascinosum en tremendum, roept reminiscenties op aan Jeroen Bosch: hij hypnotiseert als een macaber rariteitenkabinet.

LAUDATIO VOOR EEN BOEK

Op zaterdag 14 mei 2011 konden auteurs Horst Howe, Robert Missinne en Roger Verbeke met groot genoegen vaststellen dat zaal Den Tap in Langemark haast te klein was voor het aantalbelangstellenden dat was opgedaagd voor de voorstelling van hun gezamenlijk werk *De Duitse begraafplaats in Langemark*. Gouverneur van West-Vlaanderen, Paul Breyne, gaf een gesmaakte, erg persoonlijk gekleurde

SLACHT – DE MAATSTAF 40,9

De aarde dringt zich sidderend aan ons op.
Het veld staat op als een mens uit het magazijn.
Zaailingen van bewapende mannen sprieten
uit onzichtbare zaden
in de groeven tevoorschijn.
Ijselijk groot bloeien groenzwarte kelken,
aardestof en giftige wasems
allerwegen op.
Opgeschrikt razend
springen fontein uit droge grond.
Op vuur gekruisigd
varen menselijke lijen ten hemel,
uiteenstuivend met een grimas,
zwarte verkoolde sterren:
aard en gebeente.

Rookterrassen walsen zich over ons heen.
In zwaar weer loeit ijzer neer.
Bliksems tasten zich een weg.
Donder verwurgt ons.
Huilende afgrond steigert als een paard
over- en overal, en de zon walmt
donker verpeste manen in onze asem.

Onontkoombaar houdt de hemel ons
onder zich bezworen:
akelig basiliskenoog
boven miezerig gedierte.

Eenzaam lagen wij daar in de nood der slag;
we wisten, dat ieder eenzaam was.
Maar we wisten ook dit:
eenmaal voor het onverbiddelijke staan,
waar gebeden rechteloos, gejang tot God
belachelijk is,
waar niemand's moeder naar ons omkijkt
geen vrouw onze weg kruist
waar alles zonder liefde is
waar slechts de werkelijkheid heerst
ijzingwekkend groot
zulks maakt: zeker en trots.
Onvergetelijk en dieper
beroert het het hart des mensen
dan alle liefde der wereld.

En het daagde ons: dit was de maatstaf.

Chris Spriet

appreciatie van de nieuwe publicatie en historicus Dominiek Dendooven lichtte daarna het boek grondig door, daarbij concluderend dat hier allicht "het ultieme boek over de Duitse begraafplaats" voorlag. Beide sprekers stemden graag in met het voorstel hun toespraak hier integraal af te drukken. Wij danken hen daarvoor van harte!

Freddy Rottey

(zie tekst hierna)

TOESPRAAK VAN GOUVERNEUR

Paul BREYNE

In het voorjaar 1915 moet een kleine leperse jongen van 7 jaar zijn naar Rouen gevluchte ouders, broers en zussen verlaten om aan de andere kant van Frankrijk – in de Basses Alpes – schoolwijsheid op te doen in de “Colonie Scolaire”. Hij zou een “Enfant de l’Yser” worden, één van die vele Vlaamse kinderen, die tijdens de oorlog van hun familie werden gescheiden en – hoe jong ook – aan hun lot werden overgelaten. Voor hij vertrekt, zegt zijn vader: “Jongen, je zult daar niet alles mogen schrijven. Die meesters zullen je brieven nalezen. Maar laten we afspreken dat je, als je niet gelukkig bent, onderaan je brief een kruisje tekent. En als het echt niet goed gaat twee of drie kruisjes, naargelang...” Wanneer enkele weken later de ouders de tweede brief van hun kleine ontvangen, waren er rondom kruisjes getekend. Zijn gezondheid was slecht, van studeren kwam weinig in huis, maar des te meer moesten de kinderen de ploeg trekken. Zij waren goedkoper dan paarden. Die kleine jongen werd later mijn vader, Gerard Breyne. En wanneer hij in de herfst van zijn leven dit verhaal van zijn jeugd vertelde, voegde hij er gelaten aan toe: “Maar ja, ’t was toen oorlog”. Met die laatste eenvoudige woorden bedoelde mijn vader dat er in oorlogstijd andere regels golden dan in “normale” tijden, dat de logica der dingen niet meer gerespecteerd werd en dat de mens in die tijd tot onmenselijke zaken in staat was. Hoe is het anders te verklaren dat in oktober-november 1914 de Duitse legerleiding elke vorm van realisme had verloren door slecht gevormde reservetroepen, waaronder studenten, die kort daarvoor nog de schoolbanken bevolkten, te Bikschote – ten westen van Langemark – naar de voorste linies van het front te sturen? De troepen waren daarenboven amper uitgerust voor hun taak. Spaden, draadscharen en landkaarten, noodzakelijke hulpinstrumenten voor een aanval in Vlaanderen velden, ontbraken helemaal. En naast de jeugd waren vooral oudere

mannen van de Landwehr naar voren gestuurd, waar ze een gemakkelijk doelwit werden voor de geallieerde verdedigers. Onverantwoorde overmoed van de bevelhebbers, die hun mensen steeds opnieuw in aanvallen dreven die vanaf het begin tot mislukken waren gedoemd. “Maar ja, ’t was toen oorlog.”

Later werd een ganse heldenmythe rond “Langemarck” – klonk veel beter dan het moeilijk uit te spreken “Bickschote” – gecreëerd. De jongens zouden het Deutschlandlied gezongen hebben terwijl ze de vijandelijke linies bestormden. Wat in vele Duitse vaderlandslievende publicaties als zekerheid werd geponeerd, kan alleen maar betwijfeld worden. Niemand is er om dit te bevestigen. Maar de mythe moest en zou Duitsland veroveren. De bevolking mocht niet weten op welke manier hun militairen de dood werden ingejaagd, welke bloedige en barbaarse tragedie zich ten westen van Langemark had afgespeeld. Want aan welke zijde van het front men ook vocht, altijd weer waren degenen die het minste schuld aan de oorlog hadden, ook degenen die er de eerste slachtoffers van werden. Of zoals Paul Valéry het treffend uitdrukte: “La guerre, c’est le massacre d’hommes qui ne se connaissent pas, au profit d’hommes qui se connaissent mais ne se massacreront pas.”

Ook de soldaat in het andere kamp was “altijd iemands vader, altijd iemands kind”. En net zoals er aan de ene zijde getreurd werd om John of Patrick, zo werd er aan de andere kant getreurd om Hans of Fritz. “Maar ja, ’t was toen oorlog.”

Vandaag wordt het boek over de begraafplaats van Langemark voorgesteld en ik ben vereerd om hier het woord te voeren, in de eerste plaats om hulde te brengen aan de auteurs Horst Howe, Robert Missinne en Roger Verbeke. Zij hebben de geschiedenis van de

begraafplaats weer samengesteld, van Friedhof Langemarck Nord tijdens de oorlogsjaren tot de massabegraafplaats vandaag. Er bestaan talrijke publicaties over de Grooten Oorlog, maar zeldzaam zijn deze die de oorlog bekijken met de nadruk op de toenmalige “vijand”. Het is goed dat ook dit perspectief in het licht gehouden wordt, dat hierdoor een bijdrage geleverd wordt om de laatste resten – voor zover die nog bestaan – van het “wij-en-zij”-denken op te ruimen. Het is inderdaad tijd dat wij, ook in onze geest, de oude tegenstellingen en vijandschappen uitwissen. We leven samen in een verenigd Europa. We werken samen aan onze welvaart en deze van onze kinderen en kleinkinderen. Wij pleiten ook voor een verdraagzame en tolerante wereld. Dan is het nodig dat wij ieder oorlogsslachtoffer, aan welke kant van de frontlijn zij ook streden, met hetzelfde respect herdenken.

Over drie jaar wordt de herdenking van honderd jaar WO1 gestart. Ik hoop dat deze herdenking ook een oproep mag zijn om in de toekomst elk gewapend conflict te vermijden. Vanuit de basis – en zeker hier, in de Westhoek – moet een roep naar vrede opstijgen, die in de hele wereld gehoord kan worden. Dit kan alleen maar wanneer wij zélf de laatste sporen van vijanddenken opruimen. Dit boek kan hier een bijdrage toe leveren. Ik dank en feliciteer de auteurs en ook uitgeverij De Klaproos voor hun doorgedreven inzet om de geschiedenis van de Grooten Oorlog steeds onder de aandacht te houden.

Alleen als wij de tragedies uit het verleden onthouden, is er kans dat deze niet in de toekomst worden herhaald. Dan zal geen vader, geen moeder en geen kind meer moeten zuchten: “Maar ja, ’t was toen oorlog”.

TOESPRAAK VAN *Dominiek* DENDOOVEN

Geachte heer gouverneur, burgemeester en schepenen, dames en heren,

Voor u staat een geprivilegieerd persoon. Geprivilegieerd omdat ik het voorrecht heb gehad als een van de eersten het bijzondere boek waarvan we vandaag de voorstelling mogen beleven, te hebben gelezen. Ik mocht dat echter slechts doen op voorwaarde dat ik mijn bevindingen aan u zou meedelen. Bij deze!

Voor wie als leek in de leperse frontstreek komt, kan het lijken alsof de Duitsers hier nooit waren. Er is immers weinig dat aan de Duitse aanwezigheid herinnert, terwijl er anderzijds zo veel Britse begraafplaatsen en monumenten zijn. Het toont ons onmiddellijk het grote belang van de Duitse begraafplaats in Langemark: voor vele bezoekers is dit het enige Duitse herdenkingsoord dat ze bezoeken. Immers, hoe jammer het ook moge zijn en hoe waardevol een bezoek ook is, de andere Duitse begraafplaatsen van Menen, Hooglede en Vladslo liggen voor de occasionele fronttoerist vaak té ver van leper om opgenomen te worden in een klassieke slagveldrondrit. Dat heeft er ook voor gezorgd dat er relatief weinig boeken zijn over de Duitse aanwezigheid bij leper, toch in vergelijking met wat er voor handen is over bijvoorbeeld de Britten.

Om al deze redenen is het dus erg goed dat er vanaf heden een degelijk werk over de Duitse begraafplaats van Langemark beschikbaar is. Een boek dat bovendien aandacht geeft aan alle aspecten van de begraafplaats, dat in een eenvoudige en klare taal geschreven én rijk maar doordacht geïllustreerd is. Even doordacht is de structuur van het boek: die is immers logisch en duidelijk, verdeeld over vijftien hoofdstukken en hoofdstukjes. Daarin zijn vijf subthema's of grote delen te herkennen.

Een eerste deel gaat over de geschiedenis van Langemark, de begraafplaats Langemarck-Nord en de directe omgeving tijdens en onmiddellijk na de Eerste

Wereldoorlog. Naast een militair-historisch overzicht van de gebeurtenissen in Langemark en de eenheden die daarbij betrokken waren, wordt uitgelegd hoe Duitse begraafplaatsen tijdens de oorlog tot stand kwamen en nadien al dan niet bestendig werden. Daarna zoomt men in op het Soldatenfriedhof Langemarck-Nord zoals dat tot na de Tweede Wereldoorlog bestond. Deze "oude", of beter "oorspronkelijke" begraafplaats, wordt uitgebreid besproken op het vlak van geschiedenis, aanleg, architectuur en symboliek. Denken we maar aan het indrukwekkende toegangsgebouw, de omheiningsmuur – waarvan ik nooit vermoed had dat die hol was – en de betonnen schuilplaatsen die door gedenkstenen worden verbonden.

Een tweede groep hoofdstukken behandelt de geschiedenis van de begraafplaats vanaf de Tweede Wereldoorlog tot op vandaag. De auteurs beschrijven er ondermeer de concentratiebegraafplaats zoals die tot stand kwam in 1955. Nieuwe elementen waren toen het kameradengraf, de basaltkruisen tussen de graven en de beeldengroep van Emil Krieger. Ook in 1984 waren er grote werken: de begraafplaats kreeg pas dan haar huidige uitzicht waarbij de scheidingmuur tussen erehal en kameradengraf verdween en de beeldengroep achteraan werd geplaatst. En nog helemaal vers in het geheugen ligt de nieuwe onthaalstructuur die gerealiseerd werd in 2006. Ook dat mocht in het boek niet ontbreken.

Vervolgens zijn er enkele hoofdstukjes die men zou kunnen omschrijven als wetenswaardigheden en analyse omtrent de huidige begraafplaats: onder andere, wie werd hier allemaal begraven, want er liggen niet alleen etnische Duitsers, maar ook Tsjechen, Polen en Denen uit het Duitse leger, enkele militairen uit de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije en Russische en Britse krijgsgevangenen. En onder de begravenen treft men bekende officieren aan, en edellieden en zelfs vrouwen, en dat laatste is een grote rariteit op militaire begraafplaatsen. En er zijn de cijfergegevens: hoeveel doden

ligger er precies in hoeveel graven, welke periodes waren de dodelijkste en van welke eenheden tellen we de meeste doden op Langemark? Nauw daarbij aansluitend is de gravenschikking want het is niet altijd eenvoudig op een Duitse begraafplaats een bepaald graf terug te vinden. Ik spreek uit ervaring. Tot slot heeft men hier ook een hoofdstuk over recente bijzettingen en bezoekersaantallen.

De vierde groep hoofdstukken heeft het over de bredere omgeving: de verdwenen Duitse begraafplaatsen op het grondgebied van de huidige gemeente Langemark-Poelkapelle en de nog bestaande Duitse begraafplaatsen van de Eerste Wereldoorlog in België. Want wie weet dat er oorspronkelijk maar liefst 42 Duitse militaire begraafplaatsen waren op het grondgebied van deze gemeente? De grootste, naast Langemarck-Nord, was het Friedhof Bullenstall aan de Diksmuidestraat in Bikschote dat in de jaren 1920 niet minder dan 2133 graven telde. Dat zijn er een pak meer dan bijvoorbeeld de Britse begraafplaats Dochy Farm Cemetery in de Zonnebekerstraat en ongeveer evenveel als op de Britse begraafplaats in het Polygonebos. Het doet ons afvragen hoe de streek er zou hebben uitgezien mochten er meer Duitse begraafplaatsen behouden zijn gebleven. Het hoofdstukje over de andere Duitse begraafplaatsen in België is niet onbelangrijk omdat behalve Langemark alleen Hooglede reeds het onderwerp is geweest van een diepgaande studie.

De laatste twee hoofdstukken vallen te omschrijven als "mythen en verhalen". Dé mythe is natuurlijk de beruchte Langemarkmythe. U weet wel, het bekende verhaal dat hele regimenten Duitse studenten hier opgeofferd zijn, terwijl ze zelfs volgens sommigen het Deutschlandlied zongen. Deze mythe – en het misbruik dat de Nazis er van hebben gemaakt – kon en mocht hier uiteraard niet ontbreken, al was het maar omdat de begraafplaats en het dorp er een groot deel van hun bekendheid aan danken, niet in het minst in Duitsland. De auteurs zijn echter niet in de val gelopen om die Langemarkmythe voor

de zoveelste keer in het lang en het breed te behandelen en te duiden. Dat is immers al meermaals elders gebeurd. Bovendien zou het de aandacht alleen maar afgeleid hebben van het eigenlijke onderwerp van het boek: de begraafplaats zélf. En dat brengt mij bij het allerlaatste hoofdstuk. Dat bevat persoonlijke verhalen en gaat dus over wat volgens mij het allerbelangrijkste is: mensen! Een militaire begraafplaats blijft tenslotte een gigantische verzameling verhalen van veel te vroeg gestorven jonge mannen, elk met hun eigen verhaal. De auteurs behandelen er in dit laatste hoofdstuk vijftien, maar ook eerder in het boek komen we persoonlijke verhalen tegen. In theorie hadden het er ruim 44.000 kunnen zijn. Maar deze vijftien verhalen zijn zo gekozen dat niet alleen elk onderdeel van de begraafplaats vertegenwoordigd is, maar ook verschillende groepen uit de maatschappij. We komen er Karl von Dehn-Rottfelfer tegen, een officier van adel die omkwam op de eerste dag van de gasaanvallen, maar ook de oudere dienstplichtige advocaat Franz Birkenmayer en de bijna 20 jaar jongere dienstplichtige boerenzoon Sebastian Eibl, beiden reeds gesneuveld in 1914. Onder de vijftien verhalen ook dit van de 23-jarige Rudolf Fledderjohann, in het burgerleven metselaar en gesneuveld als dienstplichtige muskietier bij het Hoge op 10 mei 1915. Hij was de grootoom van mede-auteur Horst Howe.

Dames en heren, het moge duidelijk zijn: dit boek is geen leesboek. Dit wil niet zeggen dat u dit boek niet op uw nachtkastje kan leggen en van A tot Z uitlezen. Dat kan wel, maar het was niet de initiële bedoeling van de auteurs. Neen, ik zou dit boek een handleiding noemen, een handboek, een handig boek. Wie wat wil weten over de Duitse begraafplaats van Langemark neme het ter hand. Het feit dat twee van de drie auteurs ervaren gidsen in de frontstreek zijn, biedt hier allicht een verklaring voor: zij weten immers uit de praktijk welke vragen het grote publiek zich zoal stelt en dus op welke vragen een antwoord diende geformuleerd te worden. De auteurs kennen ook bijzonder goed de bestaande literatuur. Zij hebben er dus voor gezorgd om niet nodeloos dieper in te gaan op wat elders al veel uitvoeriger werd besproken, maar eerder te focussen op wat in het bestaande ontbrak.

Dit boek is het resultaat van een samenwerking van drie auteurs, drie vrienden ook, die elkaar al lang kennen en voor wie de Duitse begraafplaats van Langemark bij wijze van spreken de grootste gemene deler vormt. Horst Howe heeft niet alleen een familielid dat er begraven ligt, als jarenlange vertegenwoordiger van de Volksbund Deutscher Kriegsgräberfürsorge was hij zelf medeverantwoordelijk voor het onderhoud van deze begraafplaats en

kende hij de Duitse ambtelijke bronnen. Robert Missinne is de man van het terrein. Hij woont in deze gemeente (zij het in het verkeerde dorp!) en kent haar door en door. Als onderwijzer, gids met lange ervaring en bezieler van www.wo1.be weet hij als geen ander hoe je een breed publiek kunt bereiken. Roger Verbeke is maar liefst 42 jaar gids in de frontstreek en al 20 jaar een van de grijze wijzen uit het Kenniscentrum In Flanders Fields. Weinigen zijn zo vertrouwd met militaire structuren, terminologie en besluitvorming in de Eerste Wereldoorlog.

Zonder twijfel was elk van hen in staat geweest om een eigen boek over de Duitse begraafplaats van Langemark te publiceren. Zij hebben er echter voor gekozen hun expertise samen te brengen, wat alle lof verdient want de som is meer dan het geheel der delen. Om het op deze toch vooral Duitse middag ook eens in het Engels te zeggen: "Never change a winning team." Want door deze unieke samenwerking van een "winning team", hoeft u niet alleen geen drie verschillende boeken te kopen, maar is allicht ook het ultieme boek over de Duitse begraafplaats van Langemark gerealiseerd. Dank u.

Howe, Horst, e.a., De Duitse begraafplaats in Langemark. De Klaproos, Brugge, 2011, 240 p., ISBN 978 90 5508 115 8.

WERELDOORLOG GEDIGITALISEERD

Naar aanleiding van de 100ste verjaardag van de aanslag in Sarajevo op 28 juni 1914 en op initiatief van de *Staatsbibliothek zu Berlin* lanceren tien nationale bibliotheken het hooggegrepen project *Europeana 1914-1918*. Bedoeling is het digitaliseren en toegankelijk maken van zo'n 400.000 documenten uit de verzamelingen van de deelnemende bibliotheken die verband houden met de Eerste Wereldoorlog.

Tot het consortium van tien nationale bibliotheken (uit acht Europese landen) behoren o.m. de *Staatsbibliothek zu Berlin*, de *Bibliothèque nationale de France*, de *British Library* en de *Koninklijke Bibliotheek van België*. Twee technische partners van het project zijn verbonden aan de prestigieuze 'Humboldt-Universität zu Berlin' en het Italiaanse ministerie voor Cultuur. Aan het project hangt een prijskaartje van circa 5,4 miljoen euro; daarvan neemt de Europese Commissie de helft voor haar rekening.

Het beoogde kerncorpus zal een selectie van zeldzame stukken bevatten, naast een greep uit speciale verzamelingen (foto's, kaarten, muziekdocumenten, munten...) en documenten van uiteenlopende aard. Niet slechts de militaire en politieke geschiedenis, maar ook het dagelijkse leven, de sociale en culturele geschiedenis en de artistieke en literaire productie tijdens de betrokken periode (fictiewerken, populaire literatuur, kinderboeken enz.), vormen het kader van de selectie.

De Koninklijke Bibliotheek van België krijgt de verantwoordelijkheid voor het definiëren van de selectiecriteria toebedeeld. Daarnaast zal zij instaan voor een evenwichtige selectie van de documenten van de respectievelijke bibliotheken. De internationaal erkende expertise met betrekking tot de periode '14-18' van prof. Patrick Lefèvre (UL Bruxelles), voormalig hoofdconservator van het Koninklijk Legermuseum en huidig

algemeen directeur van de Koninklijke Bibliotheek van België, en prof. Luc De Vos (KU Leuven), directeur van de leerstoel geschiedenis aan de Koninklijke Militaire School, voorzitter van de Internationale Commissie voor Militaire Geschiedenis en voorzitter van de wetenschappelijke raad van de Koninklijke Bibliotheek van België, ligt aan de basis van deze toekening. Voor haar eigen selectie in het kader van *Europeana 14-18* mikt de KBR op de digitalisering van zo'n tienduizend documenten.

Website van het project:
www.europeana1914-1918.eu
Persbericht Koninklijke Bibliotheek:
www.kbr.be/actualites/projets/europeana19141918/
[Europeana19141918_nl.pdf](#)

Chris Spriet

DE LAATSTE BRIEF – BERTUS AAFJES

Ze zijn, vrees ik, eerder dun gezaaid, de Hathaways uit de televisiereeks “Lewis”, die bij het horen van een flard tekst onmiddellijk reageren met “George Bernard Shaw” of “Shakespeare, Hamlet, act three”. In elk geval, er was er die zaterdagmiddag geen in de buurt toen “een kogel die geen kogel was” viel, quasi op slag gecorrigeerd tot “een vogel die geen vogel was”. Van wie? In het ware leven heet Hathaway Google en is het antwoord op nagenoeg alle vragen maar een paar muisklikken ver. Het bleek een regel uit “De laatste brief” van Bertus Aafjes, de onder het stof geraakte Nederlandse dichter (1914-1993), in zijn werk altijd klassiek en romantisch gebleven. De auteur volgde enige tijd priesterstudies, maakte die niet af en bereisde Italië (Een voetreis naar Rome, 1946), Egypte (Het koningsgraf, 1948) en “het Heilig Land”.

*De wereld scheen vol lichtere geluiden
en een soldaat sliep op zijn overjas.
Hij droomde lachend dat het vrede was
omdat er in zijn droom een klok ging luiden.*

*Er viel een vogel die geen vogel was
niet ver van hem tussen de warme kruiden.
En hij werd niet meer wakker want het gras
werd rood, een ieder weet wat dat beduidde.*

*Het regende en woei. Toen herbegon
achter de grijze lijn der horizon
het bulderen – goedmoedig – der kanonnen.*

Maar uit zijn jas, terwijl hij liggen bleef,
bevrijdde zich het laatste wat hij schreef:
Liefste, de oorlog is nog niet begonnen.

Een sonnet: twee kwatrijnen, twee terzines en een uitdaging tot hypothetische verkenning van onderliggende lagen!

Een pastoraal eerste kwatrijn, lijkt het wel. Een haast idyllische, arcadische wereld, er zijn “lichtere geluiden”, er is “slapen” en “dromen”. Zou “soldaat” het enige storende element in dit vredige en vreedzame tafereel zijn? Misschien wel: we vermoeden een uniform, natuurlijk, maar verder heeft het beeld niets agressiefs, de militaire jas bakent alleen zijn slaaptterrein af. In zijn droom luidt een klok, feestelijk, en hij lacht. Toch schuilen er een paar addertjes onder het gras! “Schijnen” en “dromen” zijn verraderlijke werkwoorden. Is er vrede of is er nóg vrede? Is de oorlog – om hier wel een storend woord te gebruiken, het omgekeerde van vrede, on-vrede – voorbij, of is hij nog niet begonnen? Wellicht is er toch wel oorlog en is die vrede echt niets meer als een droom. En waarom heten de geluiden met een comparatief “lichter”? Lichter dan wat? Dan het geraas en gedruis dat we gewoonlijk met oorlog

associëren? En welke oorlog? De Grote? De Tweede? De bundel “Het gevecht met de muze” waar het gedicht uit komt, verscheen in 1940. Zegt uiteraard weinig, en heeft ook niet het geringste belang. Buffy Sainte-Marie / Donovans universal soldier in de universal war. Is die eerste strofe dan toch niet zo pastoraal, zo liefelijk als ze op het eerste gezicht lijkt?

Het tweede kwatrijn maakt het een en ander duidelijk: er woedt wel degelijk een oorlog en de “lichtere geluiden” waren een relatieve stilte voor de storm want er valt, als een donderslag bij heldere hemel, iets destructiefs uit de lucht. De dichter, echter, gaat hardnekkig met zijn verbloeming door, hij noemt de dingen niet bij hun naam. “Een vogel die geen vogel was.” Een vliegtuig – een Taube? – crasht (?) in de buurt van de slapende, de dromende, tussen “warme kruiden”. De soldaat wordt niet door rondspattende brokstukken uiteengereten, neen, hij “wordt niet meer wakker”. Het bloed gutst niet uit blootgelegd vlees, maar “het gras werd rood” en zelfs het woord “sterven” vloeit niet uit des dichters pen, hij laat het aan de lezer over de conclusie te trekken: “een ieder weet wat dat beduidde”. Achter eufemismen voltrekt zich een geïsoleerd drama.

Bij het begin van het sextet, eerste terzine, vinden we de bij het sonnet klassieke volta, een ommekeer: het blijktbaar heerlijke weertje dat we vermoeden (slapen “op” een overjas – en niet eronder – tussen “warme kruiden”) ruimt van het ene moment op het andere de plaats voor een gewijzigde meteorologische situatie. Misschien een bijbelse verwijzing: het stervensmoment van Jezus gaat volgens de evangelist net zo gepaard met hoogst merkwaardige verschijnselen: duisternis valt over het hele land, het voorhangsel van de tempel scheurt, de aarde beeft, ontslapenen staan uit hun graven op (Matteüs 27, 45-52). Aafjes schrijft: “Het regende en woei”; heel wat minder spectaculair dan in het bijbelverhaal natuurlijk, maar het zijn toch bijna wanklanken in het vocabularium dat we tot nog toe gewend waren. En ja, alsof het sterven even een pauze was, een interludium, herneemt het oorlogsbedrijf zijn gewone gang, zij het niet direct bedreigend want ver weg “achter de grijze lijn der horizon”. Het harde “bulderen” van de kanonnen wordt met het, als een soort excuus expliciet tussengevoegde “goedmoedig”, tot iets onschuldigs gereduceerd.

De tweede terzine toont het gekende beeld van een “ziel” die het stoffelijke overschot verlaat en hemelwaarts stijgt. Hier is de ziel echter de gedachte die de soldaat tot nog toe altijd heeft gekoesterd, waarmee hij zichzelf en een geliefde heeft voorgelogen: de verdringing van de werkelijkheid, “de oorlog is nog niet begonnen”. Die gedachte “bevrijdde zich” – wat enige moeite laat vermoeden – uit de jas (hier pars pro toto voor de soldaat inclusief zijn gedachtewereld) en is er nu niet meer. Er is wél oorlog!

Freddy Rottey

De ontijdig gesneuvelde dichter-soldaat Roland Leighton (1895 – 1915) verwierf zijn eeuwigheid in Vera Brittain's verfilmde memoires *Testament of Youth*. Goudhaantje uit een elitegezin raakte hij tijdens zijn middelbareschooltijd bevriend met Vera's broer Edward. Nog voor hij zijn plek in Merton College, Oxford, kon opeisen en zijn zinnen zetten op een briljante carrière in academia doorkruiste de oorlog ook dit vooruitzicht. Na dienst te nemen in het Norfolk Regiment verkast hij naar de Worcesters in Frankrijk. Even zit hij in de slag in de regio Ploegsteert, waar dit toponymische gedicht aan refereert. Hooguit 20, maakt een schot in de maagstreek een eind aan zijn leven, net terwijl Roland een brug oversteekt om een veldtelefoonlijn te inspecteren. Leighton ligt begraven in Louvencourt (bij Doullens, Frankrijk). Zijn moeder wijdde aan hem het anoniem gedenkschrift *Boy of My Heart* (1916). Nog bijna elk

woord van dit Ploegsteert is doortrild van de oorlogsbegeestering waaraan ook niet de geringste miliciens zich in de aanvangsdagen en -maanden voortvarend

overgaven. Lezers die gelijkaardige, aan (West-)Vlaamse toponiemen refererende gedichten op het spoor komen, mogen ons die altijd signaleren.

Ploegsteert

Ik heb liefde gekend; dauw, en goud van de zon en de dag,
Gekend het lied dat op wind verwaait en verwindt.
En de vreugd die een wereld heeft geweten.
Waarna ik, een kind op zijn spel uitgekeken,
Me willig wentel in het gronderige stof van de Slag.

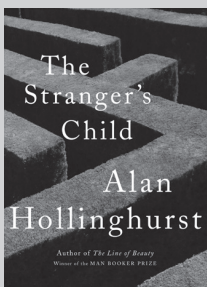
Ik heb bloed en dood in de ogen gekeken, al is dit als alles eindig,
En ach ook de Afschuw is tot zijn einde gedoemd
Een minnen maakt misselijk als het slechts leeft op geleende tijd
En de waanwijze woordenkraam over vrede.

Gun mij, God van Toorn en van Twisten, de grootsheid van een knekelveld,
Een Vuurwals op een heuvelkam, een doodstrijd naar maat van een man.

Chris Spriet

BOEKENFRONT

KIND VAN EEN VREEMDE

Recent kon het leesgierige publiek kennismaken met de nieuwe Alan Hollinghurst: zeven jaar na het met de Man Booker prize bekroonde *The Line of Beauty* (*Schoonheidslijn*), verscheen *The Stranger's Child* (*Kind van een vreemde*), ongetwijfeld weer een serieuze kanshebber op de belangrijke literaire onderscheiding.

Het leven van twee aristocratische families, de Sawles en de Valances zou nooit meer hetzelfde zijn na de zomer van 1913 met het korte verblijf toen van Cecil Valance van Corley Court, vriend, minnaar (Hollinghurst verhuult de herenliefde niet), Cambridge studiegenoot van George Sawle en ook nog dichter, op Two Acres, het domein van de Sawles. De "mooie jonge god" (niet toevallig komt Rupert Brooke ter sprake) lijkt ook niet ongevoelig voor Daphne, Georges zestienjarige zus en het omgekeerde is evenzeer waar. In haar poëziealbum schrijft hij bij zijn vertrek het gedicht "Two Acres". De tekst zal zijn weg vinden naar het collectieve geheugen, maar is hij wel echt aan h  r opgedragen?... De Grote Oorlog breekt los, Cecil Valance sneuvelt en krijgt meteen de status van oorlogsdichter: hij schreef ook in de *trenches*.

Daphne Sawle en Cecil Valance zijn rode draden in het verhaal dat in vijf delen met telkens ruime tijdssprongen (1913-1926-1967-1979-heden) wordt gepresenteerd. Die methode zorgt ervoor dat de lezer bij het begin van een nieuw deel even de weg niet meer weet. Met mondjesmaat

dropt de auteur echter stukjes verleden, telkens goed voor een aangename *Aha-Erlebnis*. Personages evolueren, relaties ontstaan en worden verbroken, domeinen krijgen een andere bestemming tot het uitbreidingshongerige Londen ze finaal opsloopt. Cecil Valance, door wie Wereldoorlog 1 onderhuids in het verhaal aanwezig blijft, wordt herinnering en obsessie voor een biograaf op zoek naar het antwoord op vele vragen en ontrafeling van mysterieuze kantjes, zodat je ook kunt stellen dat *The Stranger's Child* in zekere mate een boek is over het schrijven van een boek.

Alan Hollinghurst tekent zijn acteurs met de grootste zorg, met veel zin voor detail legt hij hun diepe roerselen bloot. Het opvoeren van niet-fictionele personen en toestanden, zoals Alfred Tennyson (de titel van het boek komt overigens uit diens *In Memoriam A.H.H.*, 1850), de hogergenoemde Rupert Brooke, Lytton Strachey, de Cambridge Apostles, spiritistische séances op zoek naar contact met gesneuvelden, actie tot behoud van Saint Pancras Station onder impuls van John Betjeman... bezorgen het verhaal een aantrekkelijk realistisch kader. *The Stranger's Child* is een bijzonder rijk werk, een verfijnde constructie vol ontroerende nostalgie, een literair monument, Man Booker prize of niet.

Hollinghurst, Alan, *The Stranger's Child*. Picador, Londen, 2011, 576 p., ISBN 9780330483247.

Hollinghurst, Alan, *Kind van een vreemde*, Prometheus, Amsterdam, 2011, 496 p., ISBN 9789044618303.

Freddy Rottey

In deze rubriek nemen we berichten op die niet verschenen zijn op www.wo1.be in de rubriek "Persberichten". De site publiceert o.a. artikels uit de Westhoek-edities van "Het Nieuwsblad".

Mei 2011 – La Boisselle (Departement Somme, Frankrijk): archeologen starten met de voorbereidingen om een privaat grondstuk, onaangeroerd sinds 1918, op te graven. 28 Britse tunnelgravers verloren er het leven tussen augustus 1915 en april 1916, net als 10 Fransen en een ongekend aantal Duitsers. De Britten noemden het gebied "The Glory Hole". Het project zal 5 tot 10 jaar in beslag nemen. (Bron: www.bbc.co.uk/news/magazine-13630203. Website van het project: www.laboisselleproject.com)

12 juni 2011 – New York (VSA): "War Horse", de musical gebaseerd op het

gelijknamige boek van Michael Morpurgo, kaapt 5 Tony Awards weg: Best Play - Best Direction of a Play - Best Scenic Design of a Play - Best Lighting Design of a Play – Best Sound Design of a Play.

25 juni 2011 – Brussel: Studio 100 heeft een opvolger voorgesteld voor de musical "Daens". "14-18" wordt een project over romantiek en vriendschap tijdens de Eerste Wereldoorlog. De musical moet in première gaan in 2014, honderd jaar na het uitbreken van de oorlog. "We werken momenteel naar een ijzersterk verhaal over romantiek en onvoorwaardelijke vriendschap dat zich afspeelt tegen een achtergrond van gruwel en oorlogsgeweld", zegt regisseur Van Laecke over het nieuwe project. Het entertainmentbedrijf hoopt op overheidssubsidies om de financiering rond te krijgen. De gesprekken daarover zijn al opgestart. "Daens" moest Studio

100 helemaal zelf financieren. (Bron: De Redactie – VRT)

29 juni 2011 – Londen (VK): op een veiling wordt een in 2009 op de online veilingssite eBay gekocht filmblik aangeboden. Het bevat een zeldzaam propaganda-filmpje van de hand van Charlie Chaplin: "Charlie Chaplin gets Zepped". Het 7 minuten durende nitraat-filmpje toont hoe Chaplin Londen beschermt tegen de Zeppelin-aanvallen. Het filmpje vindt echter geen koper.

4 augustus 2011 – Liverpool (VK): onthulling van een tweede monument in deze stad ter nagedachtenis van kapitein-dokter Noel Chavasse (houder van 2 Victoria Cross-onderscheidingen) die sneuvelde op 4 augustus 1917 en begraven ligt op Brandhoek New Military Cemetery, Vlamertinge.

TALBOT HOUSE RENOVEERT KAPEL

Talbot House in Poperinge krijgt een grondige renovatiebeurt met het oog op de 100ste verjaardag in 2015. Er zijn diverse dossiers ingediend o.a. voor de restauratie van de kapel (herstelling pleisterwerk, dakgebinte, plankenvloer, vernieuwing elektriciteit en aanbrengen gepaste verlichting). Wie een steentje wil bijdragen, kan terecht op het rekeningnummer BE12 7380 2082 3292 (BIC-code KREDBEBB) van 'Friends of Talbot House' met de vermelding 'Renovatie kapel'.

TERUGBLIK / KORT

Zaterdag 18 juni: Vriendenavond 'Een avond bij Bellewaarde...'

FRONTZICHT

Een overzicht van de belangrijkste tentoonstellingen

Tot 30 oktober 2011:

"LONCIN 1914 - Versterkte vesting Luik". Prestigieuze hoofddeksels van het Duitse leger in het Fort van Loncin. Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Brussel - www.klm-mra.be

Tot 11 november 2011:

"Passerelle van de hoop." Met de waarheidsgetrouwe reconstructie van deze houten loopbrug of passerelle kan de bezoeker de site betreden en het 'gevoel' krijgen te wandelen doorheen een in WO 1 onderwater gezet gebied. Langs de loopbrug zijn foto's op weerbestendige kunststof te zien uit het boek "365 Foto's/Photos/Images/Bilder 1914-1918". IJzertoren, Diksmuide - www.ijzertoren.org

Tot 11 november 2011:

"De kleine mens in de grote oorlog" Dagelijks van 10.00 tot 18.00 u. gratis toegankelijk. Ontmoetingscentrum Ten Bercle, Pervijze - www.pervijze.be/expo1418

Tot 13 november 2011:

"Hommage aan onze schenkers: kunstwerken geschonken aan het IFFM, 1998-2010" In Flanders Fields Museum, Ieper - www.inflandersfields.be

Tot 11 december 2011:

"Breathing fire. Le dragon de la Somme." Uitzonderlijke tentoonstelling over de eerste Britse vlammenwerper (Livens) die 9 maal werd ingezet aan de Somme.

Het gedrocht was 19 m lang en woog 2,5 ton! Er is een waarheidsgetrouwe replica te zien. Historial de la Grande Guerre, Péronne (F) - www.historial.org

Tot 18 december 2011:

"Chemins de civils en guerre". Burgers op de vlucht tijdens de oorlog. Caverne du Dragon, Musée du Chemin des Dames, Ulches-la-Vallée-Foulon, Aisne (F) - www.caverne-du-dragon.com

Tot 2 januari 2012:

"War Correspondent: reporting under fire since 1914" Imperial War Museum North, Manchester (VK) - www.north.iwm.org.uk

IN FLANDERS FIELDS 2011 › 2012

OPENINGSMOMENTEN IN FLANDERS FIELDS MUSEUM

- ››› Huidige permanente tentoonstelling open tot en met 13 november 2011.
- ››› **Gesloten** van 14 november 2011 tot juni 2012.

www.vriendeniff.be - info@vriendeniff.be

Vrienden In Flanders Fields Museum